

osatzeko lan egiten duela eta eztela poztutzen, erremedioak bi-llatu baizik, baiña orretarako medikuak geixoa ezagutu egin bear du.

Aita Kandido Izagirrek du itza.

OIÑATIKO LIÑAGIN-IZTEGITXOA (1)

Ateetan

Batu ditudan itz geienak beren artikulua kin daude ta, itz auek zela bukatzen diran ezagutzeko, ikusi lenengo zela aldatu oi diran Oiñatin itzak artikulua ezarritakoan: *buru-burua*, *beroberua*, *argi-argixa*, *erre-erria*, *uxaka-uxakia*. Bergaran ta Antzuelan bezelaxe. Marratxoan tartean agertzen diran guztiak, itzez-itza ta otsez-ots, Oiñatiarren aotik irakurri diran bezelaxe artuak daude.

Liñua ereiñ

“Liñua eraiñ, ereiñ, ériñ” esaten dute Oiñatiarrak. Agorreko ilberan, San Lino inguruan, ereiten zan liñua.

“Ereiñ” azia banatzen danean bakarrik esaten da. Azia zuloan ipinten danean “sartu” esan oi da: “artua markuan sartu, artua potolaka sartu, arbixa sartu”. Ala ere batzuk artoa ereiten dute, baita arbia ere. Baiña liñua danak “ereiñ” egiten zuten.

San Migel urriko...

Bada esaera bat: “San Migel urriko, liñua orri biko”, batek bakarrik esan dit ontara. Beste danak: “San Migel urriko, liñua iru orriko”. Liñuak, bear bezela etorriko bada, San Migeletarako ondo erneta egon bear duela esan nai du. Bizkaian, Azkue Jau-naren iztegiak dionez, beste ontara ematen dute esaera au “San

---

(1) Lan au gero egiterik ez da izango. Onegatik orain osatzeko gogo aundiakin nengoan; baiña esku-artetik atera didate mamitu baiño len. Dagonean gelditu bearko du ba.

Gai onezaz ogetabost bat laguni entzun diet banan-banan. Ala ere oraindio zeetasun asko zeuden galdegiteko, itzak ere gauzakin batera azaltzen ta izkututzen baitira.

Frantzisko urriko, liñoa iru orriko". Baiña Oiñatin, beren Zaindaria San Migel dalako-edo, danak "San Migel urriko" esaten dute.

Emakumezkoak

Liñu-lan guztietan emakumezkoak izaten zuten eskubiderik onena. Ez omen zuten nai izaten liñua lur onenean ereitea, "liñu-makillia" zakarregia egin etzedin; ezta lur txarrenean ere, kaxkarregia geratu etzedin... "bittarteko lurrian, erdizpuerdiko lurrian".

Berrogei urte

Baserri danetan ta urtero ereiten zan liñua, garia egondako "sail txikin bat". Ogei-ogetamar bat libra-ari iruten zan etxe bakoitzean. Saltzekorik beñere ez; batzutan Altsasura joaten ziran "ari-geixak" ekartera. Orain dala berrogei bat urte utzi zuten liñua ereitea.

Umeak arranakin

"Txori-maluak" ipinten ziran "liño-saillian", txoriak atera etzezen. Batzutan umeak egoten ziran zaitzen, txoriak izutzeko "arran" bat artuta. Beste lanik etzun izaten liñuak eldu edo "orritu-arte".

Liñua atera

Liñua ebai beñere etzan egiten. "Bagillen azken-aldera, San Juan-ostian, etaa, atara" egiten zan. Liñua egondako lurrean ar-torik etzan egiten edo azitzen. Onegatik esaten omen zan: "Liñonduan artoik eitten bada, i urrengo urtian be etxian". Baiña neguan mutillak lanerako kampa joan bearra izaten zuten. Orregatik esaten zitzaien "negu-mutillak".

Gorgoria

Ateratako liñua lenengo "karramaan karramaatu" egiten zuten "gorgoria" kentzeko. Gorgoria (erderaz *gárgola*) barruan "liñaxixa" eukitzen zun "ponpoillotxo" bat izaten zan. Gorgoria ere "idagurtu ta galbaatu" egiten zan azia gordetzeko.

Txirtazixa

Liñabera-aziaren izena “txirtazixa” entzun det. Lenengoan pentsatu liteke, itz ontan, liñuaren lenagoko izena-edo agertzen dala. Baiña “liñaberia euzkittan dana irakurten da” esan zidan amonatxo arek. Ez ote da izango eguzkitan “txirt-txirt” otsa egiten duelako “txirtazi” izen ori?

Liña jaikixak

Karramaatutako liñuakin “liña-jaikixak ein ta lotu” egiten ziran. Jaikixa ta sortia bat omen da. Baiña beste gauzetan ez dute esaten bedar-jaikixa, ira-jaikixa; “bedar-sortia, ira-sortia” baizik. Inolaz ere gero jotzeko diralako esaten zaie “jaikixak” (en sentido pasivo) liño-sortai. “Jaikixa” (en sentido activo), “ota-jaikixa, ezten-jaikixa” otea ta eztena jotzeko tresnai esaten zaie emen bertan.

Liña posura

Jaikiak “liña-posura” eraman ta amabost bat egunean, abarrak azpian ta arriak gaiñean ipiñita, ur garbitan eukitzen ziran, liñuaren azala ta tarteko belarrak ondo usteldu-arte. Ur otzegia ez omen zan ona izaten. Andrak ikusten jaikiak noiz zeuden ateratzeko moduan.

Etzeikixa

Gero beste amabost egunerako-edo zalaian “me-me-mee, ondo gixisaatuta”, zabaltzen zuten emakumeak. Sartzeko eran zegola zerizkiotenean jaikiak “liño-gixitxo bategaz lotu” ta barrura jasotzen zituzten. Lokarri onen izena “etzeikixa” zala esan zidan Oiñatiko batek. Antzuelan *etzekixa* ta Urretxuan *etzeikiya* gari-azaoa lotzeko lastozko lokarriari esaten diote. Beste Maringo batek, berriz, *etzeikixe* ogetalau eskukarako liño-sendorra zala; ta Koruetako batek *etxaikixa* berrogetamar eskukarakoa zala. Iru-ditzen zait itz onek sinifikatu biak ondo eraman ditzakela: “etzeiki” (en sentido activo) lokarria; eta *etxeiki* (en sentido pasivo) sendorra.

Liña-joillia

Ondoren “liña-joillaak mazaatu” egiten zuten. Liña-arriaren gaiñean liña-mazuakin jotzen zun gizezko batek, aldiko jaiki bat, zuztar-aldeko “ipurdikixak” ondo kenduaz ta gaiñerakoan ere bigundu bat emanez, jaikiari eusten zion emakumeak ondo zegola eritzi-arte.

Liña - Eskua

Ta “itzutaak eitten zian”. “Itzutia” = “eskutia” esku-barruan artzen zan “gixixa” izaten zan. Gari-“azauai itzutia emun” esaten da. Zortzi itzuta ipinten ziran alkarren ondoan, ta aien gaiñean “kurtzetara” beste zortzi: au zan “liñaesku-erdixa”. Ta “32 itzutaakiñ eitten zan liña-eskua”. “32 esku izaten zan liña-eskua”.

Langilleak, bakoitzak aldiko liña-esku bat artuaz, lana berdiñago egin zezaten omen zan liña-eskua.

Trangaarixak

Urrengo “trangaakin trangaatu” emakumeak egiten zuten, liña-eskutik aldiko “eskukaratxo” bat artuaz; ta gero berriz ere “kurtzetara” lagatzen ziran “eskutaatxuak”. Trangatu-aurretik “euzkittu” egiten zuten liñua; ta eguzkirik ezpazan labean “igar-tu” oi zuten.

“Trangolak” bost ol izaten ziran. “Eldu-lekuakiñ” izaten zana “ol bikutza”; aren tartean sartzen zana “tranga-miña”; ta aldamenetakoak “tranga-belarrixak”. Oiei eusteko, “tranga-as-tuak, trangoiñak”.

Liño geiago zanean “trangaarixak” ibilten ziran etxe batetik bestera trangolak bizkarrean edo guardian artuta. “Azkenengo trangaarixak ein gittuanian...” Lan au kanpokoakin egiten zanean esan oi zan “trangaarixak eiñ”.

Kirriskixa

Orduan kentzen zitzaion liñuari “zarramarraik” aundiena. Trangan kentzen zan liño-azalari batzuk “kirriskixa” deitzen zioten: “liñua dana kirriskittan fuan da”; beste batzuk “kirriskia”: “liñua kirriskiatzu geratu ra”. Oraindio beste batzuk, “kizkixak” ere bai.

Berriz ere “kurtzeska” lagatzen ziran eskukadatxoak.

LIÑAGIÑAK

Illuntabartxuan

Beste egun batean “liñaiñak” edo “liña-lantzailaak” batzen ziran, aldiko, etxe batera. Auzo-uneko andrak eta neskak eta mutil batzuk (iru, sei edo bederatzi etxetatik ere bai, ogei-ogetamar bat lagun). Ta “illuntabartxuan” joaten ziran, aparria egiteko pitxar bana esne eramanez.

Astindu ta igortzi

Emen Graxiano bertsolariak idatzitako itz batzuk liñagiñen lana esateko: “Lenengo liño trangatua, txirikordatan jarrita, liño-arrien gañian batek eitz, ta mutillak mazuakin jo, ondo berotu-arte. Ta neskak sillatan jarrita, aldiko eskuta bat, ondo landu-arte igortzi, astindu jira ta buelta, kizki danak ustes kendu-arte. Eta bat edo bi egoten dira errestilluakin, bestiak landutakua, tresna aietan, iru klasetan jarteko”.

Itzak zela erabilli oi diran: “Liñagiñera fuan...; liñaiñeko ze oi akabautakuan...; liñaiñak ziranian...; aurtengo liñaiñak ein ttuu; liñaiñetan entzun neen; liñagintzai oi artara izaten zan; liñaintzaia danian izaten dia errestillaarixak”.

Esku soillez

“Liñua apainddu” gutxik esaten dute Oiñatin. Geien-geienak: “Liñua landu, liñu-lantzeia, liña-lantzeia, liñua gosaaketia”. Ortarako etzuten erabilten ez ezpatarik, ez suatsik. Emendik ondoan, Urretxuan, *suatsak* ta *suasleek* izaten ziran ta *suastu* ere sarri aitatzen da an. Lan ori Oiñatin esku-soillez egiten zuten.

Errestillaarixak

“Txarrantxia” Bergara aldera bizi diran Oiñatiar batzuk esaten dute. Baiña Oiñatiko izena: “arrastillua, errastillua, errestillua” da. Ta “errestillau”.

“Errestillu nasaixa ta errestillu estua” izaten ziran.

“Lenengo errestillu nasaixan orrasketan zian ari-geixak. Ta errestillu-kizkixetan geaketan sana, karraskia (ari-gei zakarrena),

ira ebateako jipoiak eitteko izate san. Gero ari-gei onena errestillu estuan berriz orrastu, ta errestilluan geldiketan sana amelua (ari-gei bigunagua) izate san; ta eskuan geaketa sana kirrua (ari-gei gosuena)”.

Fillarea egiteko ari-gai fiñagoa nai zutenean, kirrua berriz ere orraztu ta “kirratxak” edo “kirratxa” ateratzen zuten. Au izaten zan danetan fiñena. Gauza bat meia zala adierazteko: “kirratxa baiña meiaagua da” esan oi zan. Azkue Jaunaren iztegiak *fillari* jartzen du. Baiña Oiñatin ta inguruetan itz ori ez da ortara entzuten: “fillara-arixa, fillara-orraatza, fillara-arilla, oiñ ezta fillaraik eitten, oiñ eztao fillaagintzaik” esaten da. Beraz itz ori Oiñatin ta inguruetan *fillara* da.

Errestillu nasaian kentzen ziran liñuaren puntako zakarrak “karraska gixixa, burgatxa, burdatxak, mortotxak” izaten ziran. Batzutan soka-zarrak eta egiteko gordetzen ziran; baiña geienetan botatzeko edo erretzeko izan oi ziran. “Ori kukuai frakaak eitteko” esaten zitzaien umeai.

Txirikordatu

Gero kirrua bigurtuaz “kordatu, txirikordatu, kopetaatu, kirrua eiñ” danetara esaten zan ta dana da bat. Beti bikondan egiten zan ori. “Txoriburu kirruai erdi-erdixan etaaten xakon”. Koskor edo buru ori-kirrua kordatzerakoan ateratzen zan. Baiña “txoriburu” esaten zitzaien ariaren sendo-uneai ere: “Oik dittun txoriburuak!”, edo-ta: “Or tropoillo ein dozu”.

Ta txirikordak bata besteakin naastu etzitezen lotu egiten ziran, punta biak alkarrekin “txingurtuaz” edo “txingurkatxo” (biur) bat egiñez. “Txirikordia” ziran karraskea ta amelua, apartau-aurretik, luze-luze zeudenean ere. Ta “arixa dana txirikordatu xat” (=bata besteakin naastu zait).

Amelutaak

Karraska ta ameluakin egiten ziran mordotxoai “amukua” deitzen zitzaien, baita “amelutia, amelutaak” ere; baiña “amelutia” geienetan kardaatutako ardi-uleari esaten omen zaio. “Amukua” zan aurreko egunean irun gabe goruan lagatako “mutxaka”ren izena ere: “amukua irun lenengo”, esaten zitzaien gatzetxoai.

Lan auek geienetan "su-argixaz" egiten ziran. "Batek abarrak, aldiko gutxi, suari emunas, argi erañ. Beste danak inguruan jarrita ikusteko. Argi-eraillia aiskuamente" mutiko bat izaten zan.

Sorgin-afarixa

Ari-gai danak antolatutakoan, aparía. Gaueko ordu batak aldera. Etxean zerbait apalduta joaten ziranentzat bigarren aparía. Izenak: "Sorgiñ-afarixa, lapur-afarixa (batzutan disfrazau egiten ziralako), liña- afaixa, liñaiñ-afaixa, liñaiñ-errondia..." Ta ondoren izaten ziran "errondaarixak".

Emen berriz ere Graxianoren itz batzuk: "...Eta lan ori akabatxian egiten san sorgiñ-afarixa: gastañerriak eta katillukada bat edo bi edo iru esne, seiñek senbait gura. Orduan batek atanbora jo ta seiñek obeto egiñ dantza askatua. Gero bakoitza bere etxera, bidian seiñek lekaixo ederkixago egiñas, bata bestiari eranztunas".

Orain, ostro-arte ontatik aterata, Azkue Jaunaren iztegian agertzen ez diran izenak bakarrik aitatuko ditut:

Liñu-makillia	Liñaintzaia
Txirtazixa	Errestillua
Jaikixa (en s. pas.)	Errestillau
Gixi-saatu	Errestillaarixak
Etxeikixa	Kirratxa
Liña-joillaak	Burgatxa
Ipurdikixak	Kirruña (kirruak egiten zitu- tuna)
Euzkitu (en s. act.)	Txingurtu
Igartu (en s. act.)	Txingurkatxo bat eiñ
Tranga-miiña	Tropoillo eiñ
Tranga-belarrixak	Amelutia
Trangaarixak	Mutxakia
Trangaarixak eiñ	Su-argixa
Kirriskixa	Argi-eraillia
Kirriskia	Lapur-afarixa
Kirriskaatzu	Errondaarixak
Liña-eskua	Fillaagintzaia
Eskukara = 32 esku	Irakurri (en intrans.)
Liñaiñak	Ponpoillotxua
Liñaiñak eiñ	

Iztegi ortan ez dauden beste itz batzuk, edo beintzat emengo sinifikatuakin ez daudenak:

DORNU-GORUA. Batzuk erabilten zuten Oiñatin, aria lenago egiteko.

IRULAAK. Ardi-ulia maratillan iruten dutenai bakarrik (besteai "gorulaak, gorulaarixak") esaten zaie Oiñatin. Gizonezkoak izaten dira.

GORUGIÑAK. Goruak egiten zituztenak. Zaratea ateratzeko irulau perdigoe edo arta-ale biribillena goruburuan sartuta egiten zituzten.

TXURRUKIA. Ardatzak alde batetik eukitzen dun gurpiltxo edo txirrikatxo. "Ardaz-txurrukia" ta "ardatz-txurkia" esaten da. "6 edo 8 ardatzekin" edo "ardazkarakin" egiten zan matasea.

KUKU-ARIXA. Neskatilla ikasigabeak lenengotan egiten zuten ari zakarra zan; edo-ta arigai oso zakarrakin egiten zan aria ("ori kukuai frakaak eiteko"). Burla egiteko bakarrik artzen zan izen ori.

TIRTARIXA. "Ari onek tirtarixak, tirtari-unaak, dako" = Ariaren "miar-mankaak" edo "me-unaak"; andik, biurtuezkero, "tirt" eteten zan aria. Itz onek badu Oiñatin ere "iru aizpa *titilitotola*, asmau-eziña eukaiñen, ipuiña: *Tirtarixa tirteten...*"

EZKERRA, EZKER-BIURRA EMUN; EZKER-BIURRA ARTU. Fillarea iruteko bear izaten zan.

TXINGOLA, TXINGULA ARTU DAU. Ariari geiegi biurtutakoan egiten zaion korapilloa. "Bigur larregiak emuten xaona da txingula".

TXINGOLDU edo "dana *txinguldu* da".

KISKUR-BIURRA, KIXKIR-BIURRA, KIXKIL-BIURRA, TXIL-BIURRA ARTU DAU (Aurrekoarena esan nai du). Ta "txil-biurtu" ta "txiliburra kendu".

FILLAA-ARDATZA. Bi berdiñak erabilten ziran fillarea egiteko. Beste ardatza baiño aunditxoagoak izaten ziran, ta "kantxo bana" izaten zituzten.

IKOOTZA, IKOOSKIXA. Matasea egiteko tresnea. Au makillatxo bat izaten zan, goenean ta barrenean bi ziri sartuta, matasea kentzeko goeneko ziria ateratzen zala. Eskukoa zan. Tresna au aitatzeko "ikootza" bati bakarrik entzun diot; beste da-nak: "ikooskixa".

DORNU-IKOOSKIXA. Matasea egiteko bueltako makinatxo. Batzuk izaten zuten. *Matakuzkiya* esaten zaio Urretxuan beroni,

ta *matakuzkittu*. Oiñatiko Askasubi baserrian ere "matakuskixa" esan zidaten.

IKOOSTU (geienak), IKOOSKITTU. Matasea egitea.

MATASAATU ere esaten da "arixa".

IKOOSKAA, IKOOSKARA batekiñ eiten zan matasia". Beste batek: "40 *kirrukiñ* eitten zan matasia".

Ikoosterakoan aria bere bidetik eraman ez ta "tropil sortu daiñian: zaldixa artu dau, esaten da". Baita: "Or saldixa non ein dozun".

ALETXIXA, ALITXIXA EIÑ. Matasea egiterakoan ariaren lenengo puntea ta gero azkenengoa ere bai matasan lotu bear izaten dira, matasea naastu eztedin. Ori da alitxixa egitea. "Alezaña" ere esaten diote.

AUTZ-ESNETU. Au egiten zan lenengo matasak zuritzeko: ur otzetan autzakiñ euki.

BERDANDU. Urrengo "autzas egosi".

PUXETAATU. Azkenengo "ur goritan egosi iru-lau aldiz".

AUSLANDARRA. Ikatzak kendutako autsa.

AUSLANDARTU. Matasak zuritzeko.

AUSBERAATU. Idem.

AUSTU (matasak). "Matasaak *austeian* egosi"; "matasaak *aus-tiaketia*".

ZERRAITTIA OLGAITTIA, ARILKETIA NEKAITTIA. Esaera au "adilkixak" ekarri baiño lenagokoa omen da. Antxiña matasea silla-adarrean ipiñi ta aren bueltan ibilli bear izaten omen zan aria arillean batzeko. *Zerretie, olgetie, arilketie, neketie*, esaten da Mariñen ere.

EULATZAIA lanbide nekosua".

EUNKETIA. "Euna ixotia".

ZELAIÑEKA eitten zan euna". Zelaiña eunaren luzerako neurria zan: 6 kana.

AMARRETXIA, amarretxezko alkondaria". Kirru utsez egindako eunik fiñena omen zan.

ETXE-EUNAK KALE-EUNAK baiño iraupen" ohea izaten zula esaten dute.

Eunak eun BIALEKU. "Gauza bat gura ta ezin zuzendu: au da bialekua!" Geiagok: "Eunak eun lan".